

Ak Parti Hükümetleri Yönetiminde İslami Finansın Gelişimi

The Development of Islamic Finance under the AK Party Governments

Erdal HARUNOĞULLARI

Dr., Bağımsız Araştırmacı,
erdalharunogullari@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-9716-9838>

Makale Başvuru Tarihi: 17.04.2023

Makale Kabul Tarihi: 29.06.2023

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Anahtar Kelimeler:

*İslam Ekonomisi ve
Finansı,*

Faizsiz Finans,

Katılım Bankacılığı,

AK Parti,

Yönetim,

ÖZET

Bu çalışma, 2002- 2023 dönemlerinde AK Parti hükümetlerinin Türkiye'de İslami finansın gelişimini için oynadığı rol incelenmiştir. Çalışmada, hükümet politikalarında katılım bankacılığı faaliyetlerinin gelişmesi için izlenen yasal süreç, kamu katılım bankalarının kurulması, İslami finansla ilgili programların hükümet programlarına dâhil edilmesi ve İslami finansta Şeriat uyumunun standartlaştırılması için düzenleyici kurumlar ve danışma kurullarının oluşturulması gibi politika ve düzenlemeler ele alınacaktır. Ayrıca çalışma, İstanbul'un küresel bir finans merkezi olması hedefi açısından büyük potansiyele sahip olan katılım bankacılığı sektörünün gelişimini sağlayan politika ve düzenlemeleri incelemektedir. Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programları analiz edilerek TKBB (Türkiye Katılım Bankaları Birliği) ve BDDK (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu) verileri ile Türkiye'de İslami finansın gelişimi değerlendirilecektir. Ayrıca, çalışmada, Türkiye'nin küresel İslami finans sektöründe lider bir oyuncu olma potansiyelini SWOT analizi yoluyla ele alınacaktır.

ABSTRACT

Keywords:

*Islamic Economics and
Finance,*

Interest-Free Finance,

Participation Banking,

AK Party,

Governance,

This study examines the role played by the AK Party governments in the development of Islamic finance in Turkey in the 2002-2023 period. In the study, policies and regulations such as the legal process followed for the development of participation banking activities in government policies, the establishment of public participation banks, the inclusion of Islamic finance-related programs in government programs and the establishment of regulatory institutions and advisory boards for the standardization of Sharia compliance in Islamic finance will be discussed. In addition, the study examines the policies and regulations that enable the development of the participation banking sector, which has great potential in terms of Istanbul's goal of becoming a global financial center. The Presidential Annual Programs will be analyzed and the development of Islamic finance in Turkey will be evaluated with the data of TKBB (Turkish Participation Banks Association) and BRSA (Banking Regulation and Supervision Agency). In addition, in the study, Turkey's potential to become a leading player in the global Islamic finance sector will be discussed through SWOT analysis.

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): HARUNOĞULLARI, Erdal (2023), "Ak Parti Hükümeti Yönetiminde İslami Finansın Gelişimi", **Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi**, S.6(2), ss.489-503, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1284628>

1. GİRİŞ

Günümüzde, dünya ekonomisi büyük bir dönüşüm süreci yaşamaktadır. Küreselleşmenin artması, teknolojik gelişmeler, artan rekabet ve diğer faktörler, finansal sistemlerin daha da karmaşık hale gelmesine neden olmuştur (Doğan ve Mecek, 2015:181). Bu değişimler, finans sektöründe yatırımcılar, bankalar ve diğer finansal kuruluşlar için birçok fırsat ve zorluklar yaratmıştır. Bu değişimlerin bir sonucu olarak, İstanbul, son yıllarda hızlı bir şekilde büyüyen bir finans merkezi olarak tanınmıştır. Türkiye, Avrupa ve Asya arasında bir köprü konumundadır ve ekonomik büyümesi ile birçok yatırımcının ilgisini çekmektedir. Türkiye'nin 2023 yılı sonrası hedefleri arasında, İstanbul'un finans merkezi olarak daha da gelişmesi ve dünya finans sektöründe önemli bir rol oynaması yer almaktadır. Bu amaçla, 2002-2023 dönemlerinde görev yapan hükümetler bir dizi politika ve yasal düzenlemeler ile Türkiye'de İslami finansın gelişmesinin önünü açmıştır. İstanbul'un bir finans merkezi haline gelmesi için İslami finansal kurumlar önemli bir potansiyel taşımaktadır. İslami finans sektörü, faizsiz finansal prensipler üzerine kurulu olduğu için hem Müslüman toplumlarda hem de dünya genelinde büyük bir potansiyele sahiptir. Özellikle Müslüman devletlerdeki fon potansiyeli göz önüne alındığında, İslami finans sektörünün gelişimi İstanbul'un finans merkezi olması hedefi açısından son derece önemlidir. Bu hedef, Türkiye'nin ekonomik büyümesini hızlandırmak ve Türkiye'yi bölgesel bir lider konumuna yükselmek için önemli fırsatlar sunmaktadır. Bu nedenle, İstanbul'un finans merkezi olması hedefi ve İslami finans sektörünün gelişimi, Türkiye'nin ekonomik vizyonu açısından son derece önem arz etmektedir.

Türkiye'nin ilk faizsiz bankası olarak 1984 yılında kurulan Özel Finans Kuruluşları (ÖFK), 1990'ların sonlarına kadar hukuki belirsizlikler ve siyasi zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. 1999 yılında Bankalar Kanunu'nda yapılan bir değişiklik ile ÖFK'lerin diğer bankalarla aynı düzenlemelere tabi tutularak, mevduat toplama dışında bankacılık faaliyetlerinde bulunmalarına izin verilmiştir. 2001 yılında yaşanan mali kriz, Faysal Finans'ın sektörden çekilmesi ve İhlas Finans'ın iflas etmesi ile ÖFK'leri ciddi şekilde etkilemiştir. Tüm bu krizlere rağmen ÖFK'ler finansal sistem içerisinde ayakta kalmayı başarmış ve 2005 yılında bankacılık sektöründeki payları %2,4'e yükselmiştir.

2002-2023 dönemi AK Parti hükümetleri, ilk yıllarında istikrarsız bir piyasa ve seküler baskıların olduğu bir atmosferde yasal düzenlemeler yaparak katılım bankacılığı sektörünün gelişiminin önünü açmıştır. Bu dönemde Türkiye'de İslami finansın gelişimini adına önemli gelişmeler yaşanmıştır. Başlangıçta hükümet politikalarında İslami finansa öncelik verilmemiş, ancak 2005 yılında İslami finans kurumlarının yasal dayanağı güçlendirilerek katılım bankası olarak tanımlanmasını sağlamıştır. AK Parti hükümetleri, 2008 küresel ekonomik krizi, Gezi Parkı Protestoları ve Suriye iç savaşı gibi siyasi ve ekonomik zorluklarla karşılaşmasına rağmen, özel sektörü rahatlatacak ve İslami finansı destekleyecek düzenlemeleri uygulamaya devam etmiştir. Türkiye'nin ilk tekafül şirketi ve faizsiz ilk bireysel emeklilik şirketi, Neova Sigorta'nın kuruluşu da Türkiye'deki İslami finans sektörünün gelişimine dâhildir. Ayrıca, katılım bankalarının yurt içi ve yurt dışından kaynak sağlamalarına olanak sağlayan sukuk ve kira sertifikası ihraçlarına yönelik düzenlemeler yapılmıştır.

Bu çalışma, Türkiye'de İslami finansın gelişimine genel bir bakış sunmakta ve 2002-2023 dönemi hükümetlerinin Türkiye'de faizsiz bankacılık ve finansın gelişimi için yürüttüğü politikaları ele almaktadır. Ayrıca makalede, İstanbul'un küresel bir finans merkezi haline dönüştürülmesi için İslami finansın önemi ve potansiyeli analiz edilecektir. Makale, kamu katılım bankalarının kurulması, İslami finansla ilgili planların hükümet programlarına dâhil edilmesi ve İslami finasta şer'i uyumluluk standartlaştırılmasına yönelik düzenleyici kurumlar ve danışma kurullarının oluşturulması gibi değerlendirmeleri kapsamaktadır. Genel olarak makale, Türkiye'nin İslami finansı teşvik etme taahhüdünü ve bu alanda lider bir oyuncu olma potansiyelini ortaya koymaktadır. AK Parti hükümetlerinin Türkiye'de İslami finansın büyümesini sağlayan politika ve düzenlemeleri sürecin analizini yapmak açısından önem arz etmektedir. Literatürde Türkiye'de İslami finansın gelişimini konu alan çalışmalarda ağırlıklı olarak katılım bankacılık faaliyetlerinin gelişimi ve katılım bankacılığının bankacılık sektöründeki payı değerlendirilmektedir. Ancak İslami finansal kurumların gelişiminin arka planındaki siyasal süreç kapsamlı olarak değerlendirilmemiştir. Çalışma bu anlamda literatürdeki önemli bir boşluğu dolduğu için önem arz etmektedir. Makalede, hükümet programları analiz edilerek İstanbul'un finans merkezi hedeflerine ulaşmasında önemli bir potansiyel taşıyan katılım bankacılığının gelişimi sürecinde 2002-2023 dönemi hükümetlerinin izlediği politikalar ele alınacaktır. Bu amaçla, makalede katılım bankacılığı ile ilgili Türkiye'deki mevzuat ve düzenlemeler ve katılım bankacılığının gelişimi gibi konular değerlendirilecektir.

2. 2002 ÖNCESİNDE TÜRKİYE'DE İSLAMİ FİNANS İLE İLGİLİ GELİŞMELER

1983'ten 2002'ye kadar, Özel Finans Kurumları birçok yasal belirsizlikle karşılaşmış ve siyasi nedenlerle zorlu bir süreçten geçmiştir. 1983 yılında Türkiye'deki ilk faizsiz bankalar olan Özel Finans Kurumları (ÖFK), 16 Aralık'ta 83/7506 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla kurulmuş ve faaliyet esasları 25 Şubat 1984 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlandı. 1980 darbesinin ardından Özal'ın başbakanlığı döneminde ÖFK'lerin kurulması için düzenlemeler yapılmıştır. TCMB ile Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı gibi ilgili kurumlar tarafından tebliğler ve düzenlemeler yayınlanarak yasal çerçeve oluşturulmaya başlanmış, ancak diğer geleneksel kuruluşlar gibi, ÖFK'lerin de bir kanunla düzenlenmeleri yerine kararname ve tebliğlerle düzenlenmesi hukuki açıdan problemli olarak değerlendirilmiştir (Aytaç, 1986:224-225). Bu durum, uygulamada sorunlar yaratmış, seküler anlayışın bu dönemde hâkim olması ile katı düzenlemelerin yapılmasına yol açmıştır ve ÖFK'lerin reklamları Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından izlenerek denetlenmiştir. "İslam" ve "Şeriat" gibi kelimelerin kullanılmasının yasaklanması, ÖFK'lerin kendilerini diğer bankalardan ayırmak için "*faizsiz kazanç*" ve "*bereket kapısı*" gibi ifadeler kullanmasına neden olmuştur (Baldwin, 1990). Seküler anlayışın hâkim olduğu bu dönemde İslami finansal kuruluşlar olan ÖFK'lerin kurulması hem seküler gruplar hem de konvansiyonel bankacılar için hedef haline gelmiştir (Özdemir ve Aslan, 2017:22).

Özel finans kurumlarının (ÖFK) yasal düzenlemelerinin netleşmesinin ardından Albaraka Türk ve Faysal Finans (1985), ardından Kuveyt Türk (1989), Anadolu Finans (1991), İhlas Finans (1995) ve Asya Finans (1996) gibi diğer kurumlar kurulmuştur (Tunç, 2010). Bu bankaların adları, sahip oldukları sermayedarların isimlerini yansıtmaktadır. Tablo 1'de AK Parti dönemi öncesinde kurulan İslami finansal kuruluşlarla ÖFK'ler ile ilgili bilgi verilmiştir.

Tablo 1. AK Parti Öncesinde Kurulan İslami Finansal Kuruluşlar

Yıl	Kurum	Sermaye Yapısı
1985	Albaraka Türk	Yabancı Sermaye
1985	Faysal Finans	Yabancı Sermaye
1989	Kuweyt Türk	Yabancı Sermaye
1991	Anadolu Finans	Yerli Sermaye
1995	İhlas Finans	Yerli Sermaye
1996	Asya Finans	Yerli Sermaye

ÖFK'lerin yasal dayanakları zayıf olması ve dönemin siyasi iklimi dolayısıyla 1990'ların sonunda bu kurumlar ciddi sorunlar yaşamıştır. 28 Şubat sonrasında, dindarlar ve onlarla ilişkili kurumlar hedef alınmıştır (Özdemir ve Aslan, 2017:23). ÖFK'ler Bankalar Kanunu'ndaki 1999 yılında planlanan değişikliklerle kapatılma riskiyle karşı karşıya kalmıştır. Ancak iktidar ve muhalefet desteğiyle kapatma kararından vazgeçilmiştir. Bankalar Kanunu'ndaki bir değişiklik ile ÖFK'ler, 19.12.1999 ve 23911 sayılı Bankalar Kanunundaki değişiklik ile 4491 numaralı Bankalar Kanunu'na tabi hale getirilmiştir. Bu değişiklik ile, ÖFK'lerin faaliyetleri için özel düzenlemeler yerine bankacılık kanunu hükümleri geçerli hale gelmiştir. ÖFK'lerin mevduat toplama yetkisi olmadığı için fonları özel cari hesaplar ve katılma hesapları aracılığıyla toplayabilirler ve ticari malları kiralayabilirler veya yatırımları finanse etmek için ortaklık kurabilirler. Ayrıca, ÖFK'lar diğer bankacılık faaliyetlerini de yapabilirler. 4672 sayılı kanunla yapılan değişikliklerle ÖFK Birliği kurulmuş, toplanan fonlara ilişkin güvence fonu oluşturulmuş ve ÖFK'lerin tasfiyesi konusunda düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca, ÖFK'lerin verdiği teminat mektuplarına ilişkin sorunlar da çözülmüştür (Yılmaz ve Bağış, 2020:3160).

2001 krizi de ÖFK'leri ciddi bir şekilde etkilemiştir. Faysal Finans 2001 yılında sektörden çekilerek Family Finans kurumuna dönüşmüştür. Daha sonra bu kurum Anadolu Finans ile birleşerek 2005 yılında Türkiye Finans Katılım Bankası adını alacaktır (Canbaz, 2022:30; TKBB, 2023). 1995 yılında kurulan İhlas Finans krizden dolayı mali yükümlülüklerini yerine getirememiş, sonunda BDDK'nın 10.02.2001 tarihli ve 171 sayılı kararıyla faaliyetleri sona erdirilmiştir. İhlas Finans'ın batması, likidite sıkışıklığı ve kötü yönetim gibi nedenlere dayandırılmaktadır (Milliyet, 2001). Bu durum İslami finans sektörüne olan güven ciddi şekilde zedelemiştir (Syed Ali, 2007; Ertürk, 2005; Özdemir ve Aslan, 2017; Canbaz, 2022).

ÖFK'lerin düzenlemeleri, ülkemizin finansal kriz dönemlerinde gerçekleşti. İlk olarak 28 Şubat kriziyle birlikte ÖFK'lerin kapatılması veya geleneksel bankacılığa dönüştürülmesi tartışmaları yaşanmıştır. Daha sonra 2001 yılında yaşanan krizle birlikte tüm bankacılık sistemi büyük bir darbe almış ve 24 banka batmıştır (Canbaz, 2022:41). Ancak tüm bu krizlere rağmen ÖFK'lar finansal sistem içinde ayakta kalmayı başarmıştır. Kriz döneminde, bankacılık sektörü içindeki payları %1'e kadar düşen ÖFK'lar, Türkiye ekonomisi düzelmeye

başladığında payları 2003 yılında %2'ye ve 2005 yılında da %2,4'e yükselmiştir (Gedikli ve Erdoğan, 2016:238; Yılmaz, 2020:3161).

3. 2002-2023 DÖNEMİ İSLAMİ FİNANS ALANINDA İZLENİLEN POLİTİKALAR

2001'de kurulan AK Parti'nin 2002 yılında tek başına iktidar olarak yönetime gelmesiyle Recep Tayyip Erdoğan liderliğinde AK Parti dönemi başlamıştır. Ekonomik krizlerin yaşandığı bir dönemde iktidara gelen AK Parti'nin ilk hükümet dönemleri ekonominin toparlanması için yapılan reformlarla dolmuştur. Bu yüzden hükümet programlarında İslami finans alanı öncelikli yer bulmamıştır. Halk nezdinde sosyoekonomik problemlerin çözülmesi beklentisi ve içinde bulunulan dönemde seküler anlayışın hâkim olması AK Parti'nin hükümet programlarında İslami finans planlarının olmamasını anlaşılabilir kılmaktadır. Dolayısıyla 58. ve 59. Hükümet dönemlerinde AK Parti'nin toplumsal beklentileri gerçekleştirmeyi hedefleyen tam bir toplumsal uzlaşma zeminini tesis etmeyi amaçladığı gözlemlenmektedir. 2003 yılında kamu bankalarının farklı fon yapısı da oluşturularak İslami finansal hizmet verebileceği düşüncesinin ortaya çıkması ve Hazine Müsteşarlığının kamu sukuk ihracı gerçekleştirme çalışmaları ilk yıllarda sonuçsuz kalmıştır (Özdemir ve Aslan, 2017:30).

İslami finansal kuruluşlar tıpkı finansal kuruluşlar gibi bir BDDK üst otoritesi tarafından denetlenmektedir. Bağımsız idari otoriteler tarafından denetimin sağlanması İslami finansal yapının gelişmesi için önemi bir kilometre taşıdır (Yardımcı, 2023:136). İslami finansal kuruluşlarla ilgili ilk kritik adım 2005 yılında 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile ÖFK'ler hakkındaki düzenlemedir. Buna göre ÖFK'lerin yasal zemini güçlendirilmiş ve bankacılık sektöründeki yeri tanımlanmıştır. Ayrıca bu düzenlemeye göre ÖFK'ler katılım bankası olarak isimlendirilmiştir. Uluslararası bankacılık ve kambiyo işlemleri için de hizmet veren bu kurumların 2005 öncesinde banka olarak değerlendirilmemesi yurt dışında yürüttükleri faaliyetlerde zorluklarla karşılaşmalarına neden olmuştur. Bu kurumlar geleneksel bankacılık hizmetlerinin karşıladığı ihtiyaçları faizsizlik prensibine göre gerçekleştirmişlerdir.

İslami hassasiyetleri yüksek olan kesimlerin kuvvetle benimsediği AK Parti, kendisine oy veren halkının beklentilerini takip eden süreçte gerçekleştirmeye devam etmiştir. Bu dönemde yapılan tartışmalar "*Laiklik tartışması*" (Çiğdem, 2006; Hürriyet, 2006) üzerinden yapılmıştır. 58. ve 59. Hükümet dönemlerinde, AK Parti hükümet programlarında İslami finans ile ilgili hedeflerin belirtilmiş olmamasının temel nedeni bu laiklik tartışmaları olmuştur. Benzer şekilde 60. ve 61. Hükümet programlarında da AK Parti'nin hedef belirtmediği görülmektedir. 2007-2014 yıllarını kapsayan bu dönemde ise AK Parti (2008 yılında) kapatma davasıyla karşı karşıya kalmıştır. 2008-2012 küresel ekonomik kriz ve yurt içinde siyasi ve sosyoekonomik istikrarı bozmak için düzenlenen Gezi Parkı Eylemleri ile FETÖ'nün yargısal darbeye teşebbüsü 17-25 Aralık girişimleri de Recep Tayyip Erdoğan'ın başbakanlık yaptığı bu dönemde gerçekleşmiştir. Ayrıca Suriye iç savaşının ulusal ve uluslararası politikalarda Türkiye'ye etkileri gündemi belirleyen bir diğer husus olmuştur. Ancak tüm zorluklara rağmen özel sektörü rahatlatacak düzenlemeler hayata geçirilmiş, Türkiye'de kamu kira sertifikaları ilk defa İslami piyasalarda yer almıştır. Bankacılık sektöründeki küçük payları ve güçlü fon yapıları ile küresel finansal krizden nispeten çok daha az etkilenen katılım bankaları bu dönemde yaşanan küresel ölçekteki parasal genişleme politikalarından nasibini almış ve gelişimini sürdürmüştür. Hazine Müsteşarlığı, 2009 yılında "*devlet iç borçlandırma senetlerinin çeşitlendirilmesi ve yatırımcı tabanını genişletmek amacıyla*" (Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, 2009).

Gelir Endeksli Senetleri (GES) ihraç etmeye başlamış ve 2009, 2010, 2011 yıllarında katılım bankalarına doğrudan satış yöntemi ile satılmıştır. Hazine Müsteşarlığı Tanıtım Kılavuzunda belirtilen bilgilere göre GES'lerin caiz olduğu değerlendirmeleri (Karaman, 2009) o dönem yapılsa da takip eden yıllarda bu uygulamaların faizli olduğu ve gelir ortaklığı senetlerine dönüştürülmesi gerektiği görüşü yerleşmiş (Karaman, 2012), böylece Hazine Müsteşarlığı tarafından bu uygulama sonlandırılmıştır (NTV, 2012). Yine bu dönemde özel sektör tarafından ilk tekaful şirketi olan Neova Sigorta kurulmuştur. Ayrıca faizsizlik prensibine uygun ilk bireysel emeklilik şirketi yine bu dönemde kurulmuştur (Atar, 2019; BDDK, 2023; Özdemir ve Aslan, 2017; Yılmaz, 2020).

Sermaye Piyasaları Kurulu (SPK) 2010'da "*kira sertifikası*" adıyla sukuk işlemleri için alt yapı oluşturulmuştur. Kuveyt Türk 2010 yılında Londra borsasında 100 milyon dolarlık Türkiye'nin ilk özel sektör sukuk ihraç işlemini gerçekleştirmiş, SPK'nın sukuk düzenlemelerine uygun olarak 2011'de yeniden sukuk ihraçlarını gerçekleştirmiştir. Kira sertifikaları için yapılan düzenlemeler katılım bankacılığı için son derece önemli bir adımdır. Bu düzenlemeler katılım bankalarının yurt içi ve yurt dışı kaynaklı fon sağlamak için Varlık Yönetim Şirketleri (VKS) kurmasına ve sukuk ihraç etmesine imkân sağlamıştır. Hükümet desteğiyle Hazine Müsteşarlığı tarafından gerçekleşen ilk kira sertifikaları 2012 yılında yaklaşık 1,5 milyar dolarlık beş buçuk yıl

vadeli kira sertifikalarıdır (Özdemir ve Aslan, 2017; Yılmaz, 2020). Bu sertifikalar yurt içi ve yurt dışından olmak üzere Ortadoğu (%58), Avrupa (%13), Asya (%12), Türkiye (%9) ve ABD (%8) gibi farklı coğrafyadan yaklaşık 250 yatırımcı tarafından talep görmüştür (Özdemir ve Aslan, 2017:34).

Sukuk ihraçlarına olan yüksek talep Hazine'nin düzenli programları arasında kira sertifikalarına da yer vermesini sağlamıştır. Katılım bankalarının aktif yapısının çeşitliliğini artıracak bu sertifikalar ayrıca tekaful ve bireysel emeklilik gibi finansal ürünlere ihtiyaç duyan şirketler için de önemli bir fırsat olmuştur. 2011 yılında İslami sermaye piyasaları gelişimi adına Borsa İstanbul'da işlem gören şirketlerden İslami prensiplere uygun faaliyet gösterenlerin seçilerek Katılım Endeksi oluşturulması yatırımcılar için finansal çeşitliliği artıran bir diğer önemli gelişmedir. BDDK ve TKBB iş birliği ile düzenlenen "*Katılım Bankacılığı ve Faizsiz Finans Çalıştayı*" bu alanda karar alıcılar ve düzenleyiciler kadar akademisyenlerin de rol aldığını göstermektedir (BDDK, 2014).

2014 yılı itibariyle, hükümet programlarında İslami finans ile ilgili planların yer aldığı görülmektedir. 62. hükümet zamanında ilk defa hükümet raporlarında İslami finans ile ilgili ilk hedeften söz edilebilir. İslami finans sektörü, stratejik önemi olan bir alan olarak kabul edilmiştir. Türkiye'nin ekonomisi için stratejik öneme sahip olan İstanbul Uluslararası Finans Merkezi projesi için 2011 yılında başlatılan girişimler, 2014 yılında Kalkınma Bakanlığı tarafından yayınlanan Eylem Planı kapsamında ilerlemektedir (Karagöl vd., 2017:53). İstanbul'un aynı zamanda İslami Finans Merkezi hedefi, bu planın en temel bileşenlerinden birisi olarak belirlenmiştir. Buna göre "*Katılım Bankacılığı ve Faizsiz Finans Sisteminin Geliştirilmesi*" başlıklı 7. alt hedef, faizsiz finans sistemine yönelik algının geliştirilmesi, insan kaynağının geliştirilmesi ve hukuki altyapının iyileştirilmesi gibi konuları kapsamaktadır. Plan, İslami finans alanında merkez konuma gelme hedefi olan Müslüman ve Batılı ülkelerin dikkatini çekmektedir (Özdemir ve Aslan, 2017:35).

2014 yılı ayrıca, hükümet programlarında İslami finans ile ilgili planların yer aldığı görülmektedir. 62. hükümet zamanında ilk defa hükümet raporlarında İslami finans ile ilgili ilk hedefin yer aldığı görülmektedir. Buna göre faizsiz bankacılık hizmetlerinin gelişmesi için kamu katılım bankalarının kurulması hedeflenmektedir (Kamuda Stratejik Yönetim, 2014). Hükümetin 2013 yılındaki kamu katılım bankalarının kurulması girişimleri bu dönemde uygulamaya sokulmuş (Sabah, 2013) ve 2015 yılında Ziraat Katılım Bankası faaliyete başlamıştır. Devletin sektöre girmesi, katılım bankacılığının kalıcı olarak Türkiye'de yerleşmesi ve güçlenmesi açısından önemli bir adımdır. İstanbul'un finans merkezi haline getirilmesi vizyonunun bir sonucu olarak 2015 yılında devlet eliyle 300 milyon dolarlık sermaye ile kurulan Ziraat Katılım, devlet tarafından kurulan ilk katılım bankasıdır. Yine 2015 yılında BDDK, Halk Bank'ın kurucu ortağı olacağı Halk Katılım Bankası'nın kurulması için faaliyet izni vermiş ancak bu girişim yasal gerekçelerle ileri bir tarihe ertelenmiştir (Canbaz, 2022:41; Ertürk, 2005; Özdemir ve Aslan, 2017:36).

64. hükümet programında yer alan hedefte faizsiz finans alanında koordinasyon faaliyetlerinin etkin bir şekilde sağlanması, buna uygun etik ve kurumsal yönetim ilkelerinin oluşturulması, ürün çeşitliliğinin artırılması, sukuk gibi yenilikçi finansman araçlarının kentsel dönüşüm gibi projelerde uygulanması konusunda kolaylaştırıcı düzenlemeler yapılması gibi hususlar vurgulanmıştır. Yine bu dönemde Faizsiz Finans Koordinasyon Kurulu (2015) ve BDDK 5. Uygulama Dairesi (2015) kurulmuş, Vakıf Katılım Bankası (2016) faaliyete başlamıştır (BDDK, 2023).

65. hükümet programında da önceki hedef yinelenmiş, bu dönemde Türkiye Varlık Fonu (2016) kurulmuştur. Ayrıca 15 Temmuz 2016'da FETÖ terör örgütünün planladığı hain darbe girişiminin ardından BDDK, terör faaliyetlerine destek verdiği gerekçesiyle Bank Asya'nın faaliyetine son vermiştir (Canbaz, 2022:41).

2018 yılı AK Parti hükümet programlarında İstanbul'un uluslararası ölçekte bir finans merkezi olması hedefi adına faizsiz finans sisteminin geliştirilmesi için faizsiz kurumsal yapıyı belirleyecek yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi planlanmıştır (Kamuda Stratejik Yönetim, 2018). Buna göre 2018 yılında TKBB kendi bünyesinde "*Merkezi Danışma Kurulu*" oluşturmuş ve İslami finansta şer'i standartlaşmanın sağlanmasını amaçlamıştır.

Takip eden yılda, 2019'da, Türk katılım bankacılığının küresel finanstan aldığı payın artırılması amaçlanmıştır. Bu nedenle kalkınma ve yatırım bankalarının faizsiz finansman yöntemleri kullanmaları için gerekli çalışmalar yapılacak, yeni iş modelleri veya pencere sistemi uygulamaları için düzenlemeler yapılacak, AAOIFI faizsiz finans standartları mevzuatımıza kazandırılarak katılım bankacılık faaliyetlerinde küresel ölçekte tercih edilebilirlik sağlamak amaçlanacaktır (Kamuda Stratejik Yönetim, 2019). Bu süreçte, 2019'da Türkiye Emlak Katılım Bankasının kurulması katılım bankacılığının gelişimi için önemli bir adımdır. Böylece 1 milyar TL'lik sermayesi ile üçüncü kamu katılım bankası sektörde faaliyete başlamıştır (BDDK, 2019).

2020 yılındaki hükümet programlarındaki hedeflere göre finansal okuryazarlığın artırılması ile hanehalkı ve firmaların tasarruf bilinci ve finansal araçlara yönelmesi sağlanacaktır. Bunun için finansal ürün ve hizmetlere ilişkin bilgi birikim geliştirilecektir. Ayrıca faizsiz bankaların konumunun güçlendirilmesine çalışılacaktır. Ülkemizin finansal sisteminde finansal sistem içerisinde faizsiz finans alanında ürün ve hizmet çeşitlendirmesi yapılacak ve insan kaynağı geliştirilecektir. Faizsiz finans alanında politika geliştirme süreçlerini destekleyecek mekanizma ve araçlar oluşturulacaktır. Buna göre faizsiz finans ile ilgili denetim standartları oluşturmak, faizsiz finans ürün çeşitliliği sağlanacak ve finansal okuryazarlık kapsamında katılım bankacılığı ürünlerinin bilinirliği artırılacaktır. Örneğin kira sertifikası olarak bilinen bankacılık ürünü literatürdeki yaygın hali olan sukuk adını almıştır. Benzer şekilde katılım sigortacılığı teşvik edilerek her türlü risk grubu için ürün ve hizmet oluşturulacaktır (Kamuda Stratejik Yönetim, 2020).

2021 yılı hedeflerine göre ise faizsiz finans sisteminin ülkemiz finansal sistemi içindeki konumu güçlendirilmeye çalışılacaktır. Faizsiz finans alanında ürün ve hizmet çeşitliliği sağlanacak ve insan kaynağı geliştirilecektir. Politika geliştirme süreçlerini desteklemek için mekanizmalar ve araçlar oluşturulacaktır. 2022 yılında ise 2020 ve 2021 yılı hedefleri yinelenmiştir. 2021 ve 2022 yılı hedefleri önceki yılların devamı mahiyetindedir (Kamuda Stratejik Yönetim, 2021; Kamuda Stratejik Yönetim, 2022). Ancak 2021’de kamuda İslami finansa organizasyon yapısının gelişmesi için girişimler başlamıştır. Bu süreçte iki önemli gelişme yaşanmıştır. Bunlardan biri Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi bünyesinde Katılım Finans Dairesi Başkanlığı kurulması, diğeri ise TCMB bünyesinde Katılım Bankacılığı Müdürlüğü kurulmasıdır. Faiz karşıtı politikaların güçlendiği ve küçük orta işletme desteklerinin arttığı 2023 yılında ise katılım bankacılığı ile ilgili bir hedef ve politika belirtilmemiştir. Tablo 2’de bazı kurumsal gelişmeler yıllara ve hükümet dönemlerine göre verilmiştir.

Tablo 2. AK Parti Dönemi İslami Finans Alanındaki Gelişmeler

Tarih	Kurumsal Gelişme	Dönem
-	-	58. Hükümet (18.11.2002- 14.03.2003)
2005	Bankacılık 5411 sayılı kanunu ile ÖFK’ler katılım bankası adını almıştır.	59. Hükümet (14.03.2003- 29.08.2007)
2009	İlk tekafül şirketi olan Neova Sigorta kurulmuştur.	60. HÜKÜMET (29.08.2007- 06.07.2011)
2010	Kuveyt Türk ilk sukuk ihracını gerçekleştirmiştir.	
2010	Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) kira sertifikaları (sukuk) tebliği gerçekleştirmiştir.	
2011	Kira sertifikaları için vergi düzenlemesi yapılmıştır.	
2011	Borsa İstanbul’da faaliyet gösteren ve faizsizlik prensibine uygun olan şirketler için katılım endeksi oluşturulmuştur.	61. HÜKÜMET (06.07.2011- 29.08.2014)
2011	İlk katılım emeklilik şirketi faaliyete başlamıştır.	
2012	Dolar ve Türk Lirası cinsinden İlk kamu kira sertifikası ihracı yapılmıştır.	
2013	Dünya Bankası Küresel İslami Finans Geliştirme Merkezi Açılmıştır.	
2013	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) ve Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) iş birliği ile “Faizsiz Finans ve Katılım Bankacılığı Çalıştayı” düzenlenmiştir.	
2015	İlk kamu katılım bankası (Ziraat Katılım) kuruldu	62. HÜKÜMET (29.08.2014- 28.08.2015)
2015	Faizsiz Finans Koordinasyon Kurulu oluşturuldu.	64. HÜKÜMET (24.11.2015- 24.05.2016)
2015	BDDK 5. Uygulama Dairesi kuruldu.	
2016	Vakıf Katılım kuruldu.	
2016	Türkiye Varlık Fonu kurulmuştur.	65. HÜKÜMET (24.05.2016- 10.07.2018)
2019	Türkiye Emlak Katılım Bankası kurulmuştur.	66. HÜKÜMET (10.07.2018- 14.05.2023)
2020	Ziraat Katılım ilk yurtdışı şubesini Sudan’da açmıştır. Türkiye Katılım Bankaları Birliği ile Bahreyn Bankalar Birliği arasında iş birliği anlaşması imzalanmıştır.	
2021	Katılım Bankacılığı Dijital Araştırma Raporu yayınlanmıştır. Türkiye Katılım Bankaları Birliği ile Filistin Bankalar Birliği arasında iş birliği anlaşması imzalanmıştır.	
2021	Türkiye Katılım Bankaları Birliği ile Cibuti Sanayiden Sorumlu Ekonomi ve Maliye Bakanlığı	

	arasında iş birliği anlaşması imzalanmıştır. Türkiye Katılım Bankaları Birliği ile Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı arasında iş birliği anlaşması imzalanmıştır. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi bünyesinde Katılım Finans Dairesi Başkanlığı kurulmuştur. TCMB bünyesinde Katılım Bankacılığı Müdürlüğü kurulmuştur. Katılım Bankacılığı Strateji Belgesi (2021-2025) güncellenmiştir.	
2022	“Türkiye Katılım Bankaları Birliği ile BAE Bankalar Federasyonu arasında iş birliği anlaşması imzalanmıştır.”	

Kaynak: BDDK, 2023; Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023; Özdemir ve Aslan, 2017; TKBB, 2023; Yılmaz ve Bağış, 2020.

4. TÜRKİYE’DEKİ KATILIM BANKACILIĞININ GENEL DURUMU

2023 itibarıyla Türkiye’de faaliyet gösteren toplam 54 bankanın 6’sı katılım bankasıdır. Bu katılım bankalarının 3’ü kamu diğer 3’ü ise özel sermayelidir (Canbaz, 2022). Bu bankalar kamu veya özel sermaye yapılarına göre sınıflandırılmaktadır. Albaraka Türk, Kuveyt Türk ve Türkiye Finans Katılım, 1980’li ve 1990’lı yıllarda kurulmuş ve nispeten fazla sayıda şubeye sahip olup, en fazla şube 428 ile Kuveyt Türk’e aittir. Geri kalan üç banka olan Ziraat Katılım, Vakıf Katılım ve Türkiye Emlak Katılım 2010 sonrasında kurulmuş olup, ilk üç bankaya göre daha az şubeye sahiptir. Genel olarak, İslami bankacılığın Türkiye’de kamu bankalarının da kurulması ve şube sayısının artmasıyla özellikle son yıllarda önemli bir ölçek kazanmıştır. Tablo 3’te, Türkiye’deki altı büyük İslami banka hakkında kuruluş yıllarını, şube sayılarını ve sermaye yapılarını içeren bilgiler verilmiştir.

Tablo 3. Türkiye’de Hizmet Veren Katılım Bankaları

Banka Adı	Kuruluş Yılı	Şube Sayısı	Sermaye Yapısı
Albaraka Türk	1984	230	Kamu Sermayesi
Kuveyt Türk	1989	428	
Türkiye Finans Katılım	2005	310	
Ziraat Katılım	2015	96	Özel Sermaye
Vakıf Katılım	2015	106	
Türkiye Emlak Katılım	2019	11	

Kaynak: Bektaş, 2022; Şireci, 2022.

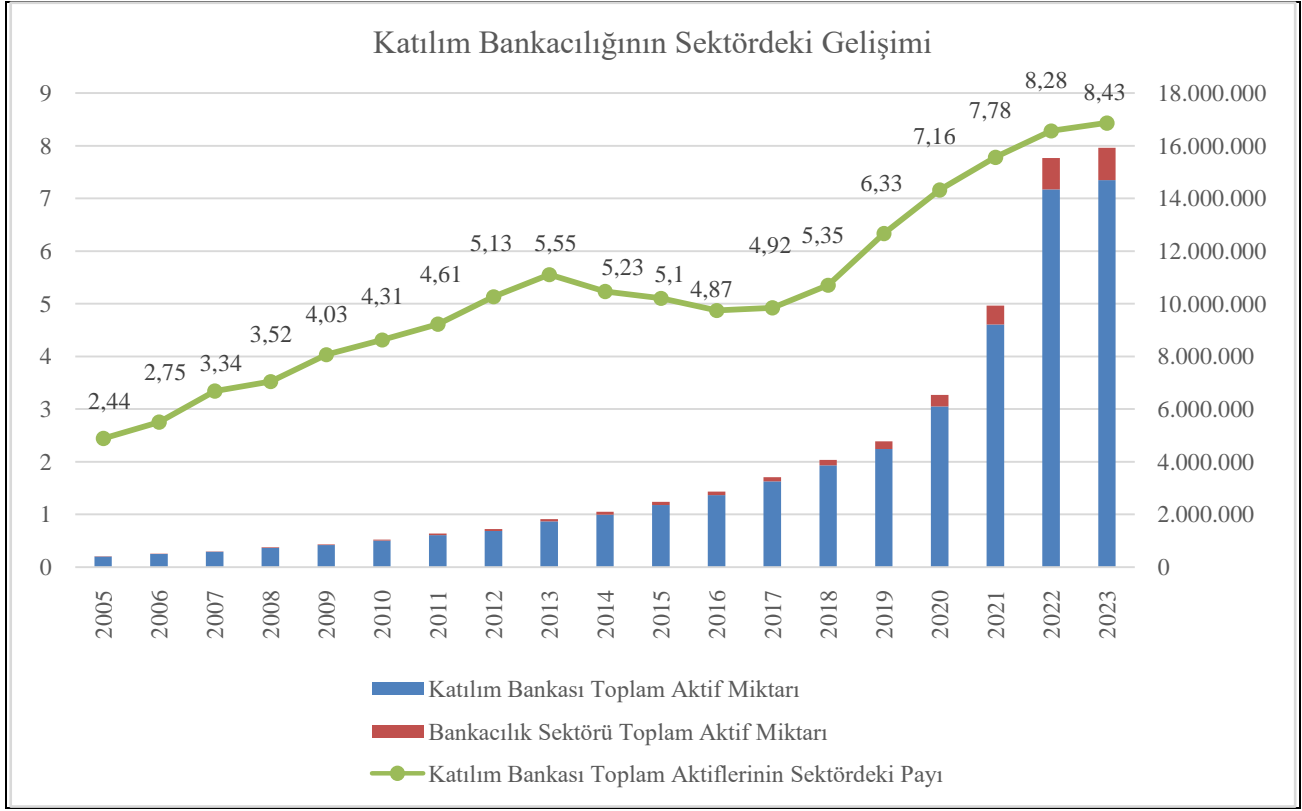
Türkiye’deki bankacılık sektörünün rekabetçi yapısı giderek güçlenmektedir. Sektördeki toplam yurt içi şube sayısı 10,980 olarak belirtilmiştir. Ayrıca, yurt içi şubelerin 1,387’si diğer sektörlerle göre daha az şubesi olan katılım sektöründe yer almaktadır. Yurt dışı şube sayısı ise toplam sektör için 76 olarak belirtilmiştir ve yurt dışı şubelerin sadece 4’ü katılım bankacılığında yer almaktadır. Sektördeki toplam ATM sayısı ve on-line sistemine dâhil şube sayısı göz önüne alındığında katılım bankalarının müşterilerine daha hızlı ve daha kolay hizmet sunmak için dijital kanalları benimsediklerini göstermektedir. Sektördeki yurt içi personel sayısı 208,376 ve yurt dışı personel sayısı ise 832 olarak belirtilmiştir. Bu rakamlar, sektörün Türkiye ekonomisi için önemli bir istihdam kaynağı olduğunu göstermektedir. Tablo 4’te Türkiye’deki bankacılık sektörünün büyüklüğünün ve rekabetçi yapısının ne kadar geliştiği hakkında bize önemli bilgiler vermektedir. 2005 ve günümüz verileri kıyaslandığında katılım bankalarının toplam bankacılık sektöründeki payını önemli ölçüde artırdığı ifade edilebilir. Ayrıca, bankaların dijital kanallara yatırım yaptıkları ve sektörün ekonomik büyüme ve istihdam için önemli bir rol oynadığı da anlaşılmaktadır.

Tablo 4. Bankacılık Sektör Bilgileri. Kaynak: BDDK

Genel Sektör Bilgileri	2005		Oran (%)	2023		Oran (%)
	Sektör	Katılım		Sektör	Katılım	
Banka Sayısı	51	4	7.84	54	6	11.1
Yurt İçi Şube Sayısı	6521	291	4.46	10980	1387	12.6
Yurt Dışı Şube Sayısı	47	1	2.12	76	4	5.3
On-line Sistemine Dâhil Şube Sayısı	6304	290	4.6	10648	1143	10.7
ATM Sayısı	14836	307	2.06	48858	2336	4.8
Yurt İçi Personel Sayısı	138169	5741	4.15	208376	18380	8.8
Yurt Dışı Personel Sayısı	555	6	1.08	832	40	4.8

Yıllara göre katılım bankalarının toplam aktiflerinin bankacılık sektörü toplam aktiflerine oranını ve sektördeki payı incelendiğinde; katılım bankalarının toplam aktifleri, 2005 yılında 9.945 milyar TL iken, 2023 yılında 1.238.454 milyar TL'ye ulaşmıştır. Bu dönemde katılım bankalarının toplam aktifleri, 17 yılda yaklaşık 125 kat artmıştır. Aynı dönemde bankacılık sektörü toplam aktifleri de 10,7 kat artarken, katılım bankalarının toplam aktiflerinin sektöre oranı artış göstermiştir.

Şekil 1. Katılım Bankacılığının Aktif Miktarının Sektördeki Gelişimi

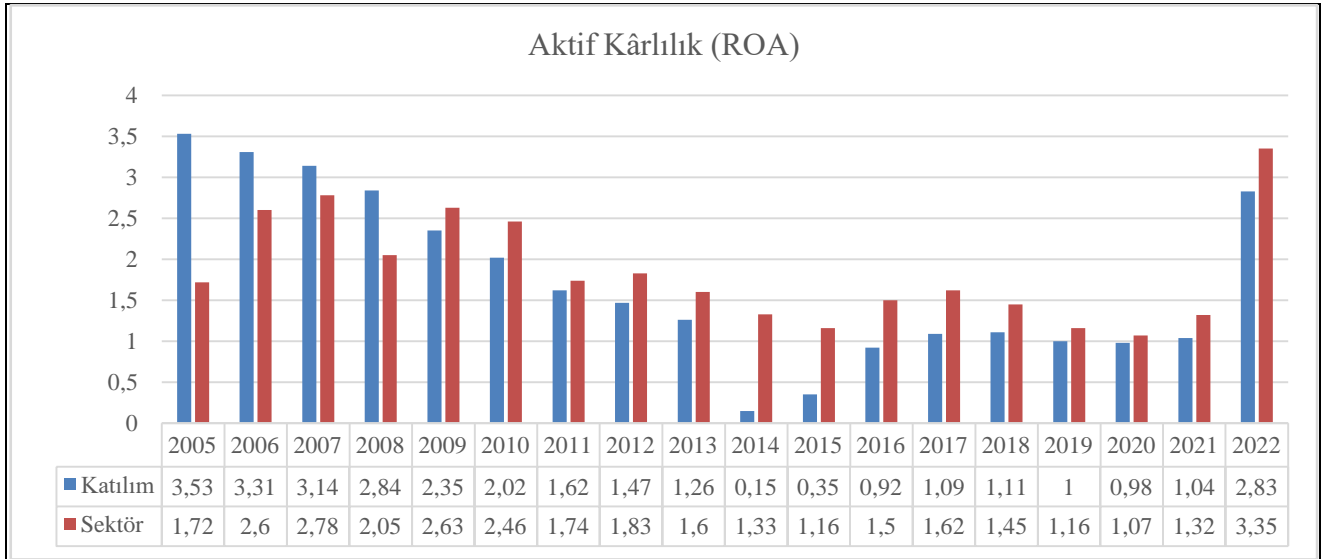
Kaynak: BDDK

Şekil 1'de, katılım bankalarının toplam aktiflerinin sektördeki payının 2005 yılında %2.44 olduğu, 2023 yılında ise %8.43'e yükselmiştir. Bu durum, katılım bankacılığının Türkiye'deki bankacılık sektörü içindeki önemli bir yer edindiğini göstermektedir.

Katılım bankalarının toplam aktiflerinin sektördeki payının artması, sektördeki rekabeti arttırmıştır. Bunun sonucunda, müşterilere daha iyi hizmet sunmak için bankalar arasında rekabet artmıştır. Bunun yanı sıra, sektördeki büyüme, katılım bankalarının Türkiye ekonomisindeki önemli bir role sahip olduğunu ve gelecekte de büyümeye devam edeceğini göstermektedir.

Sonuç olarak, Türkiye'deki katılım bankacılığı sektörünün hızla büyüdüğü ve sektördeki payının arttığı ifade edilebilir. Bu da Türkiye'deki bankacılık sektörünün rekabetçiliğini arttırmaktadır. Şekil 2'de ise katılım bankası ve bankacılık sektörü için 18 yıllık bir dönem boyunca aktif kârlılığı yani dönem net kârı (zararı) / ortalama toplam aktifler (ROA) oranları verilmiştir. Grafikte ayrıca katılım bankalarının performansı sektör ortalamaları ile karşılaştırılmaktadır.

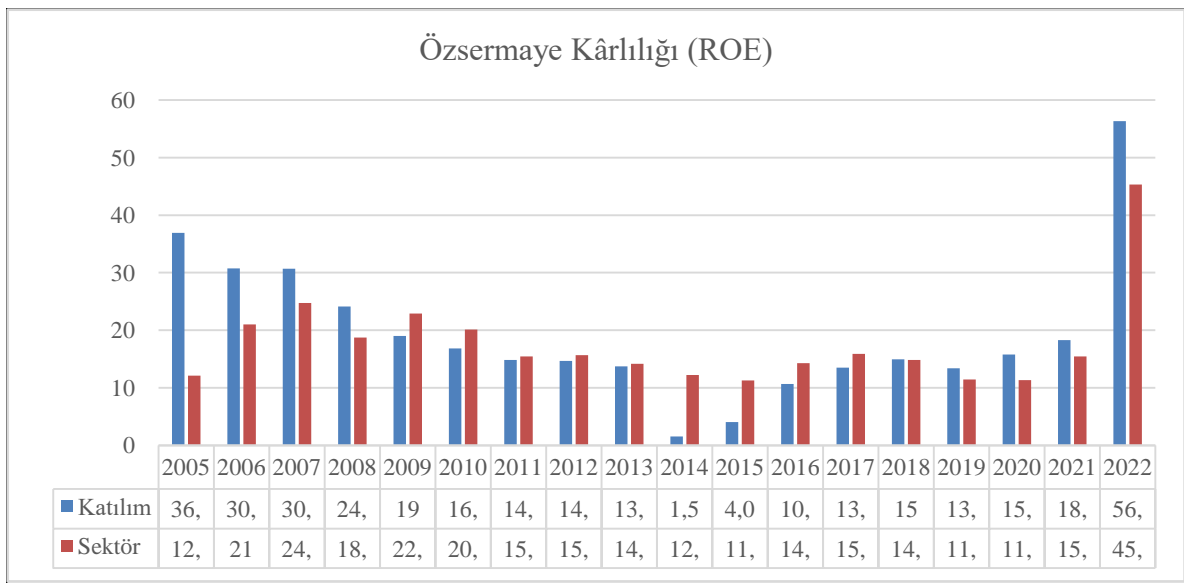
ROA oranı, bir kurum veya şirketin varlıklarını nasıl etkili bir şekilde kullanarak kâr elde ettiğini göstermektedir. ROA oranı ne kadar yüksek olursa, kurum veya şirketin varlıklarını kârlı bir şekilde kullandığı anlamına gelmektedir.

Şekil 2. Katılım Bankacılığının Aktif Kârlılığının Sektördeki Gelişimi

Kaynak: BDDK

Şekil 2'ye bakıldığında, katılım bankaları ROA oranları sektör ortalamalarından çoğu yılda daha yüksektir, bu da katılım bankalarının sektöre göre daha iyi performans gösterdiğini gösterir. Ancak, bazı yıllarda bu kurumların ROA oranları sektör ortalamalarından daha düşüktü, bu da diğer yıllara kıyasla daha zayıf bir performans sergilendiğini göstermektedir. 2005 yılında katılım bankalarının ROA oranı %3.53 iken, sektörün ROA oranı %1.72 idi. Ancak sonraki yıllarda, özellikle 2014 yılından sonra, katılım bankalarının ROA oranlarının düştüğü görülmektedir. 2022 yılında ise katılım bankalarının ROA oranı %2.83 iken sektörün ROA oranı %3.35 olarak ölçülmüştür. Katılım bankalarının ROA oranlarındaki düşüş, özellikle 2014 yılından sonra, sektör ortalamasına yaklaşmalarına sebep olmuştur. Bu düşüş, katılım bankalarının maruz kaldığı zorlu piyasa koşullarının yanı sıra sektörel regülasyonların etkisiyle de açıklanabilir. Sonuç olarak, katılım bankalarının genelde sektör ortalamalarının üzerinde bir ROA oranına sahip oldukları, ancak son yıllarda bu oranların düşüş gösterdiği ve sektör ortalamasına yaklaştığı görülmektedir.

ROA oranı yalnızca katılım bankalarının finansal performansının tam bir resmini vermemektedir. Katılım bankalarının likidite, öz kaynak yapısı, faaliyet kârlılığı ve borçluluk oranları da dahil olmak üzere diğer finansal göstergeler de analiz edilmelidir. Şekil 3'te yıllara göre katılım bankaları ve bankacılık sektörü için özkaynak kârlılığı oranını (ROE) göstermektedir.

Şekil 3. Katılım Bankacılığının Özsermaye Kârlılığının Sektördeki Gelişimi

Kaynak: BDDK.

Katılım bankaları sektörünün özkaynak kârlılığı oranı, 2005 yılında %36,92 iken, 2022 yılında %56,32'ye yükselmiştir. Bankacılık sektörünün özkaynak kârlılığı oranı ise 2005 yılında %12,14 iken, 2022 yılında %45,31'e yükselmiştir. Özkaynak kârlılığı oranlarının yükselmesi, bankanın kârlılığının arttığını ve özkaynaklarının verimli kullanıldığını göstermektedir. Katılım bankaları sektörünün özkaynak kârlılığı oranının bankacılık sektörünün özkaynak kârlılığı oranından daha yüksek olduğu görülürken, her iki sektörde de özkaynak kârlılığı oranları genellikle artmıştır. Ancak, 2014 yılında katılım bankaları sektörünün özkaynak kârlılığı oranı sadece %1,58 olarak kaydedilmişken, bu rakamın bankacılık sektöründe %12,25 olduğu görülmektedir. Benzer şekilde, 2019 ve 2020 yıllarında katılım bankalarının özkaynak kârlılığı oranı bankacılık sektörünün altında kalmıştır. Sonuç olarak, katılım bankaları sektörü genel olarak bankacılık sektöründen daha yüksek bir özkaynak kârlılığı oranına sahiptir. Ancak, bu oranın dalgalanmalar gösterdiği ve bazı yıllarda bankacılık sektörüne göre daha düşük olduğu gözlemlenmektedir.

Genel olarak katılım bankalarının bankacılık sektöründe fon yönetim açısından başarılı bir performans sergilediği söylenebilmektedir. Örneğin, 2014 yılında katılımın ROA oranı negatif ve ROE oranı çok düşüktür, bu da sektör ortalamasına kıyasla zayıf bir performans sergilediğini göstermektedir. Ancak, 2022 yılında katılım bankaları ROA ve ROE oranları sektör ortalamasının üzerinde olmuştur. Bu da sektör ortalamasına kıyasla daha başarılı bir performans sergilediğini göstermektedir.

Katılım bankalarının Türkiye'deki bankacılık sektöründeki rekabeti artırdığı görülmektedir. Ayrıca katılım bankaları fon yönetim başarısı açısından bankacılık sektörüyle benzeşmektedir. 2002-2023 dönemi hükümet politikaları Türkiye'deki faizsiz finansal faaliyetlerin yerleşmesi ve gelişmesi açısından başarılı olmuştur.

5. TÜRKİYE'NİN KÜRESEL İSLAMİ FİNANS PROJESİYONU

Küresel faizsiz finans sektörü 2022 yılı itibarıyla kaydettiği büyümeyi, küresel ekonomideki toparlanma ve dünya çapında pandemi sonrası normale dönme politikaları desteklemiştir. Bazı ülkelerde yeni İslami finansal kurumlar da kurulmuştur. Son dönemdeki petrol fiyatlarındaki artış, özellikle aynı zamanda petrol ihracatçısı olan ülkelerde İslami bankacılıkta kaydedilen büyüme hızında da rol oynamıştır. Bununla birlikte, yükselen petrol fiyatının yükünü taşımaya devam eden diğer bazı petrol ithal eden ülkelerde durum tam tersidir. Bazı ülkeler siyasi yaptırımlardan, iç siyasi çıkmazlardan, düşük rezervlerden ve döviz yüksek bağımlılıktan kaynaklanan ekonomik türbülans, yüksek enflasyon oranı ve döviz kurundaki değer kaybı ile karşı karşıya kalmıştır. Buna rağmen küresel İslami varlıklar 2022 itibarıyla yaklaşık olarak 2,10 trilyon dolar seviyesine ulaşmıştır (Islamic Financial Services Industry Stability Report, 2022).

Türkiye'nin küresel İslami finans sektöründeki payı döviz kurundaki değer kaybı ile önemli ölçüde azalmıştır. İslami finansal varlıkları büyüklüğü ile küresel İslami bankacılık sektöründe ilk 10 ülke arasına giren Türkiye'nin küresel İslami bankacılık sektöründeki payı %2,9'dur. Türkiye'nin toplam bankacılık sektöründeki katılım bankacılığı payı ise %6 şeklindedir (Islamic Financial Services Industry Stability Report, 2022).

Türkiye, küresel İslami finans sektöründe önemli bir oyuncu olma potansiyeline sahiptir. Bu potansiyeli değerlendirmek Türkiye'deki faizsiz finansın için güçlü ve gelişime açık yanları ile karşı karşıya olduğu fırsatlar ve tehditler/zorluklar SWOT analizi aracılığıyla değerlendirilebilir. SWOT analizi, bir konunun güçlü ve zayıf yönlerini, fırsat ve tehditlerini ortaya koyan bir stratejik planlama aracıdır. Aşağıda Türkiye'nin küresel İslami finans sektöründeki potansiyelinin SWOT analizi bulunmaktadır.

Tablo 5. Türkiye'nin Küresel İslami Finans Projeksiyonu Hakkında SWOT Matrisi

SWOT Analiz	
Güçlü Yönler (Strengths)	Zayıf Yönler (Weaknesses)
Türkiye'nin genç ve dinamik Müslüman nüfusu bulunmaktadır. İslami finans ürünlerine olan talep artmaktadır.	Türkiye'de İslami finansın toplam bankacılık sektörü içindeki payı düşüktür.
Türkiye'de İslami finans ürünlerine olan talep artmaktadır.	Türkiye'de İslami finansal ürünler yeterince tanınmamaktadır ve faizsiz finansal hizmetlerin güvenilirliği sorgulanmaktadır.
Türkiye'nin coğrafi konumu, İslam ülkeleriyle ticari ve kültürel ilişkileri güçlendirmektedir.	Türkiye'de İslami finans kurumlar rekabet ve iş birliği konusunda başarılı performans gösterememektedir.
Türkiye'de İslami finans kurumları, bankacılık, sigortacılık, sermaye piyasaları, bireysel emeklilik ve tasarruf finansman gibi çeşitli alanlarda faaliyet göstermektedir.	Türkiye'de İslami finans kurumlarının maliyetleri ve vergi yükümlülükleri yüksektir.
Türkiye'de İslami finans kurumlarına yönelik yasal ve düzenleyici çerçeve geliştirilmektedir.	Türkiye'de İslami finans alanında nitelikli insan kaynağı henüz sınırlıdır.
Türkiye'de İslami finans eğitimi ve araştırması yapan kuruluşlar bulunmaktadır. Bu alanda nitelikli insan kaynağı yetiştirme girişimleri artmaktadır.	Türkiye'deki faizsiz finansal kurumların kendi mevzuatı bulunmamaktadır.
Fırsatlar (Opportunities)	Tehditler (Threats)
Türkiye Devleti faizsiz finans sektörünün gelişimini desteklemekte ve teşvik etmektedir.	Türkiye'nin siyasi ve jeopolitik riskleri, İslami finans sektörünü olumsuz etkilemektedir.
Türkiye'nin ekonomik büyümesi ve istikrarı, İslami finans sektörünü desteklemektedir.	Türkiye'deki seküler anlayış dini referanslara dayanan faizsiz finans sektörünü dışlayabilir.
Türkiye'nin küresel İslami finans pazarına erişimi kolaydır.	Türkiye'nin küresel ekonomik krizlere karşı kırılganlığı, İslami finans sektörünün gelişimini zorlaştırmaktadır.
Türkiye'nin faizsiz finansın merkezi olma hedefi, yeni girişimleri teşvik etmektedir.	Türkiye'de faizsiz finans sektöründeki uluslararası standartlara uyum çalışmaları tamamlanmamıştır.
Türkiye'nin dijitalleşme ve yenilikçilik kapasitesi, İslami fintech alanında gelişim sağlamaktadır.	Türkiye'nin faiz oranlarındaki dalgalanmalar, İslami finans sektörünün rekabet gücünü azaltmaktadır.
Türkiye'nin sosyal sorumluluk ve sürdürülebilirlik bilinci, İslami finansın değerlerine uyumludur.	Türkiye'nin İslami finans alanında yeterli denetim ve şeffaflık sağlaması, İslami finans sektörünün güvenilirliğini artıracaktır.

Türkiye'nin küresel İslami finans sektöründe önemli bir oyuncu olma potansiyeli taşımaktadır. Türkiye, İslami finans alanında sahip olduğu güçlü yönlerinin avantajını kullanarak fırsatları değerlendirmeli ve zayıf yönlerini geliştirerek karşılaşılabileceği tehditlere karşı önlem geliştirmelidir.

Türkiye'nin küresel İslami finans projeksiyonunu güçlendirmesi, şu unsurlara bağlıdır;

- Bağımsız bir İslami finans ve bankacılık mevzuatı geliştirmelidir. Ayrıca bu alanda standartlaşma ve uyumlaşma konusunda uluslararası İslami finans standartları sağlamalıdır. Ayrıca Türkiye'nin İslami finans ürün ve hizmetlerinin Şer'i uygunluğunu sağlamak için bankalardan bağımsız bir Şer'i denetim kurulu kurması gerekmektedir.
- Nitelikli insan kaynağının artırılması için lisans ve lisansüstü eğitim faaliyetlerinin artırılması gerekmektedir.
- Türkiye'de İslami finans alanında bilgi ve farkındalığı artırmak için daha fazla eğitim ve tanıtım faaliyetlerinin yapılması ve halkı bilgilendirmeye dönük eğitim programlarının düzenlenmesi ve kampanyaların yapılması gerekmektedir. Ayrıca Türkiye'deki İslami finansal uygulamaların sosyal ve ekonomik faydalarının anlatılması ve bu alandaki başarı öykülerinin paylaşılması gerekmektedir.
- Katılım bankalarının murabaha gibi İslam'a uygun ancak İslam'ın sosyoekonomik adalet gibi amaçları yerine getirmede yeterince etkili olmayan finansman yöntemleri yerine girişimcileri ve sermaye sahiplerini bir araya getiren ve tüm taraflara adil sorumluluklar yükleyerek reel iktisadi faaliyetleri teşvik eden müdarebe ve müşareke gibi ortaklık yöntemlerini veya buna bağlı yenilikçi yöntemleri daha fazla uygulamalıdır. Bunun için gerekli yapısal düzenlemelerle bu tür uygulamaların kolaylaştırılması sağlanmalıdır.

- İslami finans alanında yenilikçi ve çeşitli ürün ve hizmetlerin sunulmaya devam etmesi ve İslami finansın temel prensiplerine uygun olarak yeni modellerin geliştirilmesi ve uygulanması gerekmektedir. Örneğin Türkiye’de yeşil sukuk, sosyal sukuk, sürdürülebilirlik sukuk gibi çevresel, sosyal ve yönetim (ESG) faktörlerine uygun İslami finansal araçlar sunması ve ihvan modeli, put modeli, ahi modeli ve muris modeli gibi yeni İslami finansman modellerini yaygınlaştırması gerekmektedir.
- İslami finans alanında karşılaşılabilecek iktisadi ve siyasi risklere karşı yasal teminatlarla hazırlıklı olunması gerekmektedir.
- Makroekonomik istikrarını sağlamak için döviz kuru dalgalanmaları, enflasyon baskısı, faiz oranları artışı, cari açık sorunu, kamu borcu yükü gibi riskleri azaltıcı politikaların uygulanması gerekmektedir. Ayrıca Türkiye’nin bölgesel ve küresel siyasi gerilimler, terörizm tehdidi, yaptırım baskısı gibi riskleri önleyici veya azaltıcı diplomasi faaliyetleri yürütülmesi gerekmektedir.
- İslami finans alanında rekabet edebilecek rakip ülkelere karşı avantajların korunarak Müslüman ve de Müslüman olmayan ülkelerle iş birliği yapmalı ve coğrafi konumun, kültürel bağların, siyasi ilişkilerin etkin bir şekilde tesis edilemesi gerekmektedir.
- Türkiye’nin İslami finansın sunduğu etik, sürdürülebilir ve sosyal sorumlu finansal hizmetler ile hem yerel hem de küresel sorunlara çözüm sunması ve İslami finans sektöründe daha fazla pay alması ve liderlik rolü üstlenmesi gerekmektedir.

Bu hususların yerine getirilmesi halinde, Türkiye’nin küresel İslami finans sektöründe önemli bir oyuncu olma potansiyeli artacaktır. Türkiye, İslami finans sektörünü geliştirerek hem kendi ekonomik ve sosyal kalkınmasına hem de küresel barış ve refaha katkı sağlayabilir.

6. SONUÇ

Katılım bankacılığı, İslami prensiplere göre çalışan bir bankacılık sistemidir ve faizsiz finans prensiplerine dayanmaktadır. Türkiye’de katılım bankaları, müşterilerine faizsiz finansman çözümleri sunarak, finansal ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Bu sayede, Türkiye’deki tüm kesimlerin finansal hizmetlere erişim sağlaması amaçlanmaktadır.

2002- 2023 dönemlerinde AK Parti hükümetleri, Türkiye'nin finansal sektöründe katılım bankacılığının önemini fark etmiş ve bu alanda birçok düzenleme yaparak katılım bankacılığının gelişimine destek vermiştir. Özellikle son dönemlerde hükümetlerin katılım bankacılığına verdiği destekle birlikte, Türkiye’de bu alanda önemli gelişmeler sağlanmıştır. Katılım bankaları, faizsiz finans prensiplerine uygun olarak hizmet veren kuruluşlar olarak, yatırımcıların faizli finansal araçlara alternatif çözümler sunmaktadır. Bu durumda, İslam ülkelerinde de benzer şekilde faaliyet gösteren katılım bankalarının uluslararası finans piyasasında da etkin bir rol oynamasına olanak sağlamıştır.

Katılım bankacılığı, Türkiye’de son yıllarda oldukça hızlı bir şekilde gelişim göstermiştir. AK Parti döneminde yapılan yasal düzenlemeler ve teşvikler sayesinde, Türkiye’deki katılım bankacılığı sektörü önemli bir büyüme kaydetmiştir. Bu gelişim, sadece sektörün büyüklüğü ve önemi açısından değil, aynı zamanda finansal sisteme alternatif bir bakış açısı sunması açısından da önemlidir.

2023 yılı itibarıyla Türkiye’de faaliyet gösteren toplam 54 bankadan altısı İslami bankadır. Bu İslami bankalardan üçü devlete, diğer üçü ise özel sektöre aittir. Bu bankalar, kamu veya özel mülkiyet yapılarına göre sınıflandırılabilir. 1980’li ve 1990’lı yıllarda kurulan Albaraka Türk, Kuveyt Türk ve Türkiye Finans Katılımın görece fazla sayıda şubesi vardır ve en fazla şubesi 428 ile Kuveyt Türk’tür. Kalan üç banka, Ziraat Katılım, Vakıf Katılım ve Türkiye Emlak Katılım, 2010 yılından sonra kurulmuş olup ilk üç bankaya göre daha az şubeye sahiptir. Genel olarak, İslami bankacılık Türkiye’de, özellikle son yıllarda kamu bankalarının kurulması ve şube sayılarının artmasıyla önemli bir ivme kazanmıştır.

Türkiye’de bankacılık sektörünün rekabetçi yapısı, sektörde bildirilen toplam 10.980 yurt içi şube ile güçlenmektedir. Ayrıca bu şubelerin 1.387’si, diğer sektörlerle göre daha az şubesi bulunan katılım sektöründe yer almaktadır. Türkiye’de bankacılık sektörünün büyüklüğü ve rekabetçi yapısı, sektörün ekonomik büyüme ve istihdamda önemli rol oynadığını göstermektedir. Ayrıca katılım bankalarının aktif yapılarının güçlendirmesi, bankacılık ürünlerinin çeşitlendirmesi ve başarılı performanslarıyla sektörün bu rekabetçi gücünü artırmaktadır.

Yıllar itibarıyla faizsiz bankaların toplam aktiflerinin bankacılık sektörünün toplam aktiflerine oranı ve sektördeki pazar payları incelendiğinde, İslami bankaların 2005 yılında 9.945 milyar TL olan toplam aktiflerinin

2023 yılında 1.238.454 milyar TL'ye yükseldiği görülmektedir. Ancak, İslami bankaların sektördeki pazar payının konvansiyonel bankalara göre hala nispeten küçük olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Katılım bankacılığı, İslami finans prensiplerine dayanan bir yapıya sahiptir. Bu prensipler, faizsiz finansman, riskin paylaşımı, adalet, şeffaflık ve sosyal sorumluluk gibi değerleri içermektedir. Bu değerler, sadece İslam ülkeleri için değil, tüm dünya için önemlidir ve finans sektöründe daha fazla yer bulmaya başlamaktadır. Katılım bankaları, geleneksel bankalardan farklı bir yapıya sahiptir. Bu yapı, finansal sistemde çeşitlilik ve rekabet yaratarak, müşterilere daha fazla seçenek sunmaktadır. Bu sayede, müşterilerin finansman ihtiyaçlarına daha uygun çözümler sunulabilir ve finansal sisteme daha fazla katılım sağlanabilir.

Türkiye'deki katılım bankacılığı sektörü, İslami finans prensiplerine dayanan bir yapıya sahiptir ve dünya genelindeki İslami finans sektörünün büyümesine paralel olarak hızlı bir şekilde gelişmektedir. Türkiye'nin 2023 sonrası hedefleri arasında, İstanbul'un finans merkezi olması hedefi önemli bir yer tutmaktadır. Bu hedefin gerçekleşmesi için birçok önemli adım atılmıştır. Katılım bankacılığı, Türkiye'nin finansal sektöründe önemli bir yer tutmaktadır ve İstanbul'un finans merkezi olması açısından da büyük bir potansiyele sahiptir. AK Parti hükümetinin, katılım bankacılığının gelişimine verdiği önem, Türkiye'nin bu hedefine ulaşmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Türkiye'deki faizsiz finans kurumlarının potansiyelinin çok altında olduğu görülmektedir. Katılım bankaları yapısal sorunlardan kaynaklanan endişelerle yenilikçi ve radikal uygulamalardan kaçınmaktadır. Ayrıca katılım bankalarının kendilerine uygun bir bağımsız mevzuata sahip olmamaları bu kurumların hareket alanını kısıtlamaktadır. 2002- 2023 dönemi hükümetlerinin genel itibarıyla hükümet programlarında faizsiz finansal hizmetlerin geliştirilmesine yer vermesi ilerleyen dönemlerde daha nitelikli düzenlemelerin gerçekleştirilmesi için ön adım olmaktadır. İstanbul'un küresel faizsiz finansın merkezlerinden biri olması için Türkiye'deki faizsiz finansal faaliyetlerin geliştirilmesi gerekmektedir. Küresel faizsiz finans sektörü ile güçlü bir entegrasyon sağlanmalı ve ülkemizdeki katılım bankacılığı faaliyetlerinin yapılandırılması gerekmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye'nin finansal yapıdaki çeşitliliğinin artması ve faizsiz finans prensiplerine uygun olarak hizmet veren katılım bankalarının önemi, ülke ekonomisi açısından büyük bir avantaj sağlamaktadır. AK Parti hükümetinin katılım bankacılığına verdiği destekle birlikte, Türkiye'de bu alanda önemli bir gelişme sağlanmıştır. İstanbul'un finans merkezi olma hedefine ulaşması için ise katılım bankacılığına verilen destek büyük önem taşımaktadır. Bu sayede Türkiye, dünya genelindeki finansal piyasalarda daha etkin bir rol oynayacak ve ülke ekonomisi daha da güçlenecektir.

KAYNAKLAR

- ATAR, Abdulkadir (2019), “*Türkiye’de İslam Ekonomisi ve Finansı Alanında Yapılmış Akademik Çalışmalar ile Katılım Bankalarının Gelişimi Arasındaki İlişki*”, **Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S.4(4), ss.504-513.
- AYTAÇ, Zühtü (1986), “*Özel Finans Kurumlarının Hukuki Yapısı*”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, S.41(1), ss.221-246.
- BALDWIN, David (1990), “*Turkey: Islamic Banking in a Secularist Context*”, **Islamic Financial Markets** (Ed. Rodney Willyson), Routledge Publisher, New York (US), ss.33-58..
- BAŞBAKANLIK HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI (2009), **Gelire Endekli Senetler Tanıtım Klavuzu**, Hazine Müsteşarlığı Yayını, Ankara.
- BDDK – BANKACILIK DÜZENLEME VE DENETLEME KURUMU (2014), “*Katılım Bankacılığı ve Faizsiz Finans Çalıştayı’na İlişkin Çalıştay Raporu Yayımlandı*”, **BDDK Kurumsal Web Sayfası** (E-Haber), <https://www.bddk.org.tr/Duyuru/Detay/538> (Erişim Tarihi: 14.04.2023).
- BDDK – BANKACILIK DÜZENLEME VE DENETLEME KURUMU (2019), “*Türkiye Emlak Katılım Bankası A.Ş.’ye Faaliyet İzni Verilmesine İlişkin Kurul Kararı*”, **BDDK Kurumsal Web Sayfası** (E-Karar), <https://www.bddk.org.tr/Home/Ara?metin=T%C3%BCrkiye+Emlak+Kat%C4%B1l%C4%B1m> (Erişim Tarihi: 14.04.2023).
- BEKTAŞ, Selahattin (2022), “*Faizsiz Bankacılıkta Performans Ölçümü: Türk Katılım Bankalarının Performansları Üzerine Ampirik Bir İnceleme*”, **Basılmamış Doktora Tezi**, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

- CANBAZ, Muhammet Fatih (2022), “*Türkiye’de İslami Bankacılığın Dünden Bugüne Gelişimi*”, **Uluslararası Bankacılık Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, S.1, ss.28-60.
- DOĞAN, Mesut ve MECEK, Gülsevil (2015), “*Pazarlama Harcamalarının Firma Değeri Üzerindeki Etkisi Üzerine Bir Araştırma*”, **İşletme Araştırmaları Dergisi**, S.7(2), ss.180-194.
- ERTÜRK, Ahmet (2005), “*İhlas’taki de Hortumlama*”, **Hürriyet Gazetesi** (E-Haber), 29 Mayıs 2005, https://bigpara.hurriyet.com.tr/haberler/genel-haberler/ihlas-taki-de-hortumlama_ID526392 (Erişim Tarihi: 14.04.2023).
- GEDİKLİ, Ayfer ve ERDOĞAN, Seyfettin (2016), “*Katılım Bankacılığı: Türkiye ve Dünya Uygulaması*”, **İslam Ekonomisi ve Finansı** (Ed. Seyfettin Erdoğan, Ayfer Gedikli, Durmuş Çağrı Yıldırım), Umuttepe Yayınları. Kocaeli, ss.195-247.
- HÜRRİYET GAZETESİ (2006), “*Merkez Bankası’na Faizsiz Bankacı Şurprizi*”, **Hürriyet Gazetesi** (E-Haber), 22 Mart 2006, <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/merkez-bankasi-na-faizsiz-bankaci-surprizi-4123026> (Erişim Tarihi: 15.04.2023).
- ISLAMIC FINANCIAL SERVICES INDUSTRY STABILITY REPORT (2022), **Islamic Financial Services Board**, IFSB Corporate Web Page, <https://www.ifsb.org/sec03.php> (Erişim Tarihi: 14.04.2023).
- KAMUDA STRATEJİK YÖNETİM (2014), **2014 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı**, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Yayını, Ankara, <http://www.sp.gov.tr/tr/temel-belge/t/yp/p/yillik-program-arsivi> (Erişim Tarihi: 14.04.2023).
- KAMUDA STRATEJİK YÖNETİM (2018), **2018 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı**, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Yayını, Ankara, <http://www.sp.gov.tr/tr/temel-belge/t/yp/p/yillik-program-arsivi> (Erişim Tarihi: 14.04.2023).
- KAMUDA STRATEJİK YÖNETİM (2019), **2019 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı**, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Yayını, Ankara, <http://www.sp.gov.tr/tr/temel-belge/t/yp/p/yillik-program-arsivi> (Erişim Tarihi: 14.04.2023).
- KAMUDA STRATEJİK YÖNETİM (2020), **2020 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı**, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Yayını, Ankara, <http://www.sp.gov.tr/tr/temel-belge/t/yp/p/yillik-program-arsivi> (Erişim Tarihi: 14.04.2023).
- KAMUDA STRATEJİK YÖNETİM (2021), **2021 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı**, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Yayını, Ankara, <http://www.sp.gov.tr/tr/temel-belge/t/yp/p/yillik-program-arsivi> (Erişim Tarihi: 14.04.2023).
- KAMUDA STRATEJİK YÖNETİM (2022), **2023 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı**, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Yayını, Ankara, <http://www.sp.gov.tr/tr/temel-belge/t/yp/p/yillik-program-arsivi> (Erişim Tarihi: 14.04.2023).
- KARAGÖL, Erdal Tanas, KOÇ, Yusuf Emre ve KIZILKAYA, Mehmet (2017), **İstanbul’un Finans Merkezi Olma Arayışı**, Seta Yayınları, İstanbul.
- KARAMAN, Hayrettin (2009), “*Gelire Endeksli Senetler*”, **Hayrettin Karaman Bireysel Web Sayfası**, 15 Şubat 2009, <http://www.hayrettinkaraman.net/makale/0389.htm> (Erişim Tarihi: 14.04.2023).
- KARAMAN, Hayrettin (2012), “*Devletin Borç Senetleri*”, **Hayrettin Karaman Bireysel Web Sayfası**, 19 Şubat 2012, <http://www.hayrettinkaraman.net/makale/0850.htm> (Erişim Tarihi: 14.04.2023).
- MİLLİYET GAZETESİ (2001), “*İhlas Finans’a Kilit Vuruldu*”, **Milliyet Gazetesi** (E-Haber), 11 Şubat 2001, <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/caykurun-mevsimlik-isci-alim-kurasi-basladi-6931824>. (Erişim Tarihi: 15.04.2023).
- NTV (2012), “*Faiz Fetvası Bankaları Harekete Geçirdi*”, **NTV** (E-Haber), 29 Mart 2012, <https://www.ntv.com.tr/ekonomi/faiz-fetvasi-bankalari-harekete-gecirdi,gG0eYibcEEqy10y26BKmrQ> (Erişim Tarihi: 14.04.2023).
- ÖZDEMİR, Mücahit ve ASLAN, Hakan (2017), “*Türkiye’de İslami Finansın Dönüşümünün Ekonomi Politikası*”, **SETAV** (E-Rapor), <https://setav.org/assets/uploads/2017/06/Rapor85IslamiFinans.pdf> (Erişim Tarihi: 14.04.2023).

- SABAH GAZETESİ (2013), “Ziraat ve Halk’a Katılım Teminatı”, **Sabah Gazetesi**, 9 Mart 2013, <https://www.sabah.com.tr/ekonomi/2013/03/29/ziraat-ve-halka-katilim-talimati> (Erişim Tarihi: 15.04.2023).
- SYED ALI, Salman (2007), “*Financial Distress and Bank Failure: Lessons from Closure of Ihlas Finans in Turkey*”, **Islamic Economic Studies**, S.14(1-2), ss.1-52.
- ŞİRECİ, Yunus (2022), “*Geleneksel Bankacılık ve Katılım Bankacılığı Uygulamaları: Karşılaştırmalı Performans Analizi*”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük.
- TKBB – TÜRKİYE KATILIM BANKALARI BİRLİĞİ (2023), “*Tarihçe*”, **TKBB Kurumsal Web Sayfası**, 15 Ocak 2023, <https://tkbb.org.tr/sayfa/detay/hakkimizda/tarihce-856934> (Erişim Tarihi: 15.01.2023).
- TOKER, Çiğdem (2006), “*Faiz Haram’cıya Veto Çıktı, Merkez’e Yeni Aday Geliyor*”, **Hürriyet Gazetesi** (E-Haber), 26 Mart 2006, <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/faiz-haram-ciya-veto-cikti-merkez-e-yeni-aday-geliyor-4146976> (Erişim Tarihi: 15.04.2023).
- TUNÇ, Hüseyin (2010), **Katılım Bankacılığı Felsefesi: Teorisi ve Türkiye Uygulaması**, Nesil Yayınları, İstanbul.
- YARDIMCI, Memiş Can (2023), “*Ekonomik Regülasyon Uygulamalarının Yeniden Tanımlanması: Bağımsız İdari Otoriteler ve Yönetişim*”, **Uluslararası Akademik Birikim Dergisi**, S.6(2), ss.129-141.
- YILMAZ, Mehmet (2020), “*Türkiye’de İslami Finansın Gelişimi ve Hukuki Yapısı*”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bingöl.
- YILMAZ, Mehmet ve BAĞIŞ, Bilal (2020), “*Türkiye’de İslami Finansın Gelişimi ve Hukuki Yapısı*”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi**, S.9(5), ss.3148–3173.

YAZAR BEYANI / AUTHORS’ DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Yazar(lar), dergiye imzalı “*Telif Devir Formu*” belgesi göndermişlerdir. Mevcut çalışma için mevzuat gereği etik izni alınmaya ihtiyaç yoktur. Bu konuda yazarlar tarafından dergiye “*Etik İznine Gerek Olmadığına Dair Beyan Formu*” gönderilmiştir. / **This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The author(s) sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. There is no need to obtain ethical permission for the current study as per the legislation. The "Declaration Form Regarding No Ethics Permission Required" was sent to the journal by the authors on this subject.**